

SVARUS ĮNAŠAS Į BALTARUSIJOS REGIONINĘ KNYGOTYRĄ

Osvaldas Janonis | Vilniaus universiteto Knygotyros
ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: vbibliografas@gmail.com

ДОЎНАР, ЛАРЫСА. *КНИЖНАЯ СПРАВА ў МИНСКУ*: (КАНЕЦ XVIII – ПАЧАТАК XX СТАГОДАДЗЯ). МІНСК: БДУКМ, 2015. 695 Р.: ILLUSTR., FAKS. BALTAR. ISBN 978-985-522-138-9.

Neseniai Lietuvą pasiekė Baltarusijos valstybinio kultūros ir meno universiteto Informacinių dokumentinių komunikacijų teorijos ir istorijos katedros profesorės, „Knygotyros“ mokslo darbų redaktorių kolegijos narės Larisos Daunar monografija *Knygininkystė Minske* (Кніжная справа ў Мінску). Autorės plunksnai priklauso daugiau negu 130 publikacijų svarbiais knygotyros metodologijos ir teorijos, knygos istorijos, bibliotekininkystės ir bibliografijos, šiuolaikinės knygų leidybos klausimais.

Naujasis leidinys skirtas vieno sudėtingą istoriją turinčio miesto knygininkystės istorijai. Svarbiu ekonominiu, kultūriniu ir religiniu centru Minskas tapo XVII a. viduryje. Be ortodoksų, jame veikė stambios katalikų ir judėjų bendruomenės. Po Bresto unijos ortodoksus palaipsniui išstūmė unitai. Rusijos ir Lenkijos bei Didžiojo Šiaurės karo metais miestas buvo sugriautas. Regioniniu centru jis vėl tapo 1793 metais, kai po antrojo Abiejų Tautų padalijimo buvo prijungtas prie Rusijos imperijos ir buvo sudaryta Minsko gubernija.

Leidybos Minske pradžia, kaip žinoma, siejama su ukrainiečių spaudos pradininko, ortodoksų vienuolio Pavelo Liutkovičiaus vardu. 1621 metais jis persikėlė į Minską ir čia išleido knygelę *Казанье на чиненю памяти по зешлом его милости пану Александрови Федоровичу Шептицком...* (Pasakojimas mirusio pono Aleksandro Fiodorovičiaus Šeptickio atminimui, skirtas buvusio mecenato žmonai ir sūnui). Tai ir buvo pirmoji Minsko spausdintinė knyga (kitos pasirodė tik po 168 metų, t. y. 1790 metais).

Monografijos pagrindą sudaro mokslininkės disertacija. Ji papildyta naujais tyrimų ir atradimų rezultatais. Autorė remiasi keturių šalių (Baltarusijos, Rusijos, Lenkijos ir Lietuvos) archyvų medžiaga. Į mokslinę apyvartą jai pavy-

ko įtraukti naujų archyvuose saugomų dokumentų. Tyrimo objektą sudaro ne tik knygos ir brošiūros, bet ir kiti neperiodiniai leidiniai, serialiniai leidiniai bei brošiūros ar knygos formos natų leidiniai.

Įžangoje „Knygų leidyba Minske kaip tyrimo objektas knygos mokslinių tyrimų kontekste“ pateikiama detali klausimo istoriografija, apžvelgiami ir įvertinami bibliografiniai šaltiniai, archyviniai dokumentai. Joje autorė išdėsto savo poziciją, kurios esmę sudaro visybiniis požiūris į knygos kultūrą.

Pirmosios dalies pirmasis skyrius (monografijoje skyriai ir poskyriai nenumeruojami) pradedamas paragrafu, kuriame nagrinėjama leidybos Minske periodizavimo problema. Mokslininkė periodizavimo kriterijus suskirsto į pagrindinius (socialinius ekonominius, politinius ir kultūrinius) ir specifinius (knygotyriminius). Tai leido jai išskirti tris leidybos etapus: 1) 1795–1864 m.; 2) 1865–1904 m. (laikotarpis, kai leidybinė produkcija išaugo penkis kartus) ir 3) 1905–1917 m. (laikotarpis, kai ne tik išaugo leidybos mastai, bet ir smarkiai pakito kalbinė ir teminė leidinių srauto struktūros). Šiame skyriuje išnagrinėta privačių leidyklų ir spaustuvių, knygynų, visuomeninių organizacijų (spaustuvininkų ir leidėjų draugijų, politinių partijų, mokslo, kultūrinio švietimo draugijų ir pan.) ir valstybinių leidėjų veikla. Taigi autorė pasirinko medžiagos pateikimo principą pagal nuosavybės formas. Skyriuje pateikiama gausybė faktų, kurie padeda susidaryti gana išsamų ir detalių leidybos paveikslą.

Daug vietos monografijoje skiriama leidinių repertuaro analizei. Pirmosios dalies antrajame skyriuje pateikiama jų turinio teminė, kalbinė ir autorinė analizė, taip pat nagrinėjama leidinių funkcinė paskirtis. Skaitytojas, be abejo, tikėsis gauti atsakymą į klausimą, kiek Minsko leidiniai tenkino tuometės miesto ir viso regiono visuomenės poreikius, tačiau tokio sudėtingo metodologiniu požiūriu uždavinio autorė, matyt, sąmoningai sau nekėlė. Paskutiniame šio skyriaus paragrafe apžvelgiami reti leidiniai, tarp jų natų, ir leidyklos „Kultur“ produkcija daugiausia jidiš kalba.

Trečiajame monografijos skyriuje atskleidžiami Minsko knyginiai ryšiai ne tik su kitais istoriniais Baltarusijos centrais, bet ir su Varšuva, Peterburgu. Mūsų šalies knygotyriminkų dėmesį, be abejo, patrauks puslapiai, skirti Minsko leidėjų ir prekybininkų ryšiams su Vilniumi. Čia buvo spausdinami baltarusių autorių kūriniai, Vilniaus leidėjai prekiavo knygomis Minske. Monografijoje aptariami bendri knygų leidybos projektai, kurie XIX–XX a. pradžioje rėmėsi privačia iniciatyva. Autorės teigimu, aktyviausi Minsko ir Vilniaus knygininkų ryšiai buvo XIX a. pirmoje pusėje ir po 1905 metų. Nagrinėdama šią temą autorė, matyt, dėl kalbos barjero nesiremia Lietuvos autorių publikacijomis lietuvių kalba.

Specialūs paragrafai skiriami knygų prekybai Minske ir knygų rinkiniams. Įdomių žinių čia pateikiama apie rankraščių ir senųjų leidinių kolekcijas, unikalūs žydų rankraštinės ir spausdintinės knygos rinkinius, bibliotekas.

Monografijos pirmosios dalies pabaigoje, be naudotų šaltinių sąrašo, pateikta asmenvardžių rodyklė leis greitai surasti žinių apie dominantį asmenį.

Antrąją monografijos dalį, kuri užima apie du trečdalius visos knygos, sudaro 1622–1917 metų Minsko leidinių chronologinis katalogas, leidėjų ir asmenvardžių (autorių, sudarytojų, vertėjų, redaktorių, iliustruotojų ir pan.) rodyklės. Tokia jos struktūra labai patogi skaitytojui, nes leidžia lengvai rasti papildomų bibliografinių žinių apie vieną ar kitą monografijos tekste minimą leidinį, sužinoti, kokiose bibliotekose jis išliko, pagaliau įsitikinti, ar konkretus senas leidinys užregistruotas. Ši dalis turi ir savarankišką vertę. Aukštos bibliografinės kultūros kataloge iš viso aprašyta daugiau nei trijų tūkst. pavadinimų leidinių (išleistų 1622 m. – vienas, 1790–1794 m. – 18, 1795–1917 m. – 3112). Autorei pavyko išaiškinti apie 600 leidinių, kurie neužfiksuoti Baltarusijos repertuarinės bibliografijos rodyklėse. Tolesnės paieškos kaimyninių šalių bibliotekų kataloguose gali šį skaičių išplėsti. Šių eilučių autoriui nesunkiai pavyko surasti keletą kataloge neužfiksuotų leidinių (pavyzdžiui, Aleksejaus Puchovo knygos „Описание хозяйства Щорс, имение графа М. И. Хрептовича“, kurią 1879 metais išleido S. Fidersono spaustuvė litografija; Pranciško Kolerto knygos „Krynice łask cudownych, czyli Opisanie cudownego obrazu najświętszej Maryi Panny Jurowickiej“, kurią 1857 metais išleido J. Dworzeco spaustuvė).

Katalogo kokybę garantavo gilios autorės bibliografinės žinios. Jame vadovaujamas Rusijos senųjų leidinių katalogavimo taisyklėmis. Svarbu, kad bibliografiniuose įrašuose išvardijami bibliografiniai šaltiniai, kuriuose leidiniai buvo užregistruoti. Mūsų šalies katalogotojai galės patikslinti ne vieną Minske išleistų knygų bibliografinį įrašą.

Leidinio gale pateikiamos aštuonios statistinės lentelės, atskleidžiančios Minsko leidėjų knygų produkcijos teminę-rūšinę struktūrą, iliustracijos ir faksimilės bei kuklios apimties santraukos (faktiškai anotacijos) rusų, lenkų, jidiš ir anglų kalbomis. Beje, lentelės monografijos tekste skaitytojui būtų buvusios patogesnės.

Lariso Daunaro monografija pateikia adekvatų knyginkystės Minske paveikslą ir vertintina kaip svarus indėlis į Baltarusijos regioninę knygotyryą, svarbus žingsnis link fundamentinės baltarusių knyginkystės istorijos veikalo.